

מחקר

מענקי מחקר מהקרן הלאומית למדע שאושרו לשנת תשס"ה

שני מחקרים של חברי הסגל האקדמי של האוניברסיטה הפתוחה הסתייעו השנה במימון הקרן הלאומית למדע.

■ ד"ר ענת ברנע, המחלקה למדעי הטבע והחיים: השפעת שינויים חברתיים על גיוס, שרידות ותחלופה של תאי עצב במוח בוגר

יצירה וגיוס של תאי עצב במוח בוגר היא כיום תופעה ידועה במינים שונים של חולייתנים, כולל בני־אדם. רוב תאי העצב החדשים שנוצרים – מתים. אלו ששורדים מחליפים תאי עצב זקנים יותר. ההיפותזה היא שתופעה זו משמשת לפונקציות אדפטיביות ומאפשרת גמישות מוחית ויכולת לרכוש זיכרונות ארוכי טווח חדשים. מצאנו, שכאשר פרט נחשף לסביבה חברתית מורכבת, תאי העצב החדשים המתגייסים במוחו רבים יותר מאלו שמתגייסים במוחו של פרט אחר, הנחשף לסביבה חברתית פשוטה. משמעות הדבר שסביבה חברתית משפיעה על מידת הגיוס הראשוני של תאי עצב חדשים במוח. נוסף על כך, מחקרנו מראה שהסביבה משפיעה לא רק על מידת גיוסם של תאי עצב חדשים, אלא גם על שרידותם. המחקר המוצע ירחיב את ידיעותינו לגבי היבטים שונים של מנגנונים עצביים המפקחים על התנהגות, ויתרום להבנתנו את הבקרה והתפקיד של גמישות במוח בוגר.

■ ד"ר לילך שלו־מבורך, המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה: מודל רב־ממדי של קשב לזיהוי ליקויים בפונקציות קשביות בקרב מבוגרים עם ADHD

במחקר זה נבדקים הקשרים בין מערכות קשב שונות לבין ADHD (לקות קשב וריכוז), כפי שזו באה לידי ביטוי בקרב מבוגרים צעירים על־פי מודל תיאורטי העומד בבסיס מחקר זה. המודל מניח את קיומן של ארבע מערכות קשב במוח האנושי: קשב מתמשך, קשב סלקטיבי, הכוונת קשב ובקרת קשב. במחקר זה נבדקת ההשערה שלמבוגרים עם ADHD פרופילים קשביים שונים. הנתונים ינתחו באמצעות שיטות פסיכומטריות שונות שיעמידו במבחן את המודל הרב־ממדי של הקשב לעומת המודל החלופי, המניח את קיומו של גורם קשבי כללי יחיד. נוסף על כך, ייבחנו קשרים בין סוגים שונים של ליקויי קשב לבין סימפטומים התנהגותיים האופייניים לאנשים עם ADHD (כגון חוסר תשומת־לב לפרטים, קושי לבצע משימות הדורשות מאמץ מנטלי רב, אימפולסיביות).

מחקר שלישי של חברת סגל האו"פ הסתייע במענק שהתקבל מהקרן הלאומית למדע באמצעות אוניברסיטת תל אביב:

■ ד"ר גלית אדם, המחלקה לספרות, ללשון ולאמנויות, בשיתוף עם ד"ר אותי בת־אל (אוניברסיטת תל אביב) וד"ר אלינור סאיג'־חדד (אוניברסיטת בר־אילן): השפעות פרזודיות על התפתחות המורפולוגיה: מחקר ברכישת ערבית ועברית

המחקר בוחן את התפתחות המבנים הפרזודיים (אורך המילה, תבנית הטעם, מבנה ההברה וכו') והשפעתם על רכישת המורפולוגיה הנטייתית בקרב ילדים דוברי עברית וערבית (פלסטינית, המדוברת בישראל). יש דמיון רב במורפולוגיה של שתי שפות אלה, בעוד שבמבנים הפרזודיים קיימים הבדלים משמעותיים בין שתיהן. לפיכך, השוואה בין שפות אלה תספק תובנות חדשות על תפקיד הפרזודיה ברכישת מבנים מורפולוגיים

ופונקציות מורפיות חביריות (מערכת הנטיית). עדויות לרכישת הפרוזוידה של השפה מופיעות הרבה לפני הפקת המילים הראשונות, ודאי לפני תחילת הפקתם של מבנים מורפולוגיים. הבנת תפקידה של הפרוזוידה ברכישת ממדים אחרים של השפה חשובה לא רק בהקשר התיאורטי של הבנת הממשקים ביניהם והעמקת הידע על רכישת השפות הנחקרות, אלא גם בהיבטים רחבים יותר, כמו זיהוי לקויות שפה בגיל מוקדם. שיטת המחקר היא איכותית (ניתוח נתונים באמצעות כלים של הבלשנות התיאורטית) וכמותית (הנתונים מוזנים, מקודדים ומעובדים בתוכנת מחשב מתקדמת), וכן ייערכו ניתוחים אקוסטיים של חלק מהנתונים.

מענקי מחקר ומלגות מקרנות חיצוניות לשנת תשס"ו

ארבעה חוקרים מהאוניברסיטה הפתוחה זכו השנה במענקי מחקר מקרנות חיצוניות:

- פרופ' גרשון בן-שחר זכה במענק מהקרן הלאומית למדע למחקרו (בשיתוף עם פרופ' אשר כהן מהאוניברסיטה העברית) בנושא "קשב סלקטיבי במטלות של קשב ממוקד ומחולק: גישה המשלבת מדדים התנהגותיים ופסיכופיזיולוגיים".
- ד"ר מצטפא כבהא זכה במענק מהקרן הלאומית למדע למחקר משותף עם ד"ר נחום קרלינסקי מאוניברסיטת בן-גוריון על "הפרדסנות הערבית-הפלסטינית 1850-1948: היבטים כלכליים, חברתיים ותרבותיים".
- פרופ' אלי לוי זכה במענק מטעם הקרן הדו-לאומית למדע ארצות הברית ישראל, למחקר בנושא: Investigation of A Class of Vector-Valued Rational Interpolants and Orthogonal Polynomials. ההצעה הוגשה באמצעות הטכניון ושותפים לה פרופ' אברהם סידי מן הטכניון ופרופ' דורון לובינסקי מג'ורג'יה, אטלנטה.
- פרופ' נורית גרץ זכתה במענק מקרן IPSO (קרן ישראלית-פלסטינית) על מחקרה "מרחבים וזיכרונות בקולנוע הישראלי והפלסטיני".

מענקי מחקר ומלגות מקרן רשות המחקר של האו"פ

בשנת תשס"ה הוגשו 68 בקשות לסיוע מהקרן הפנימית. 61 בקשות חדשות אושרו: 6 מענקים לקידום מחקר פעיל; מענק גישוש אחד; 12 מלגות מחקר; 4 מלגות הצטיינות לדוקטורנטים; 35 מענקי השתלמות לצורכי מחקר; 3 מענקי מחקר לחוקרים שהגישו הצעות מחקר לקרנות תחרותיות, קיבלו אצלן ציון "טוב מאוד" ועם זאת לא זכו במענק כספי מאותן קרנות.

להלן תיאור קצר של שלושה מן המחקרים שאושרו עבורם מלגות ומענקים לתשס"ה מן הקרן הפנימית.

- ד"ר נורית גולדמן, המחלקה למדעי הטבע והחיים (מענק למחקר גישוש): חקר המינרלים ההידרוטרמליים בשקעים "שרשרת", "תגלית", "אטלנטיס II", ו"תטיס" בים סוף
המחקר בוחן את ההרכב המינרלי של המשקעים שהצטברו במהלך אלפי השנים האחרונות בקרקעית השקעים התתימיים בים סוף. לשקעים "שרשרת" ו"תגלית" הממוקמים בלב ים סוף, עמוק מ-2,000 מטר, גולשת מדי פעם תמלחת חמה ומלוחה שמקורה בפעילות ההידרוטרמלית הנמרצת בשקע "אטלנטיס II" הסמוך. התמלחת המרוכזת והחמה בשקעים אלה יוצרת עמודת מים משוכבת שממנה מתגבשים מינרלים השוקעים ומצטברים על פני הקרקעית. חקר מינרלים אלה עשוי לסייע בהבנת תהליכי הגיבוש מתוך עמודת המים ובשחזור התנאים באלפי השנים האחרונות.
- ורדה וסרמן, המחלקה לניהול ולכלכלה (מלגת הצטיינות לדוקטורנט): על כוחו של היפה – אסתטיקה ארגונית ככלי שליטה
האסתטיקה היא חוויה ראשונית ובסיסית בתפיסת האדם את סביבתו, ולפיכך לחקר האסתטיקה עשויה להיות תרומה משמעותית גם בהקשר הארגוני.

ברמה האחת, צבירת הידע מאפשרת לארגון להתבונן באופן מודע ולהבין באופן מודע משהו על אופן פעולתו. ברמה האחרת, אפשר לעשות בידע הנצבר שימוש מגמתי יותר, שיאפשר לארגון לעצב את חזונו כשיוכל לייצר בקרב עובדיו ולקוחותיו את הרגש שהוא מעוניין בו, ובכך לשלוט, למעשה, על רגשותיהם. המחקר בוחן את תפקיד האסתטיקה של סביבת העבודה כמכוננת שיח ארגוני, את אופן השימוש בה ככלי שליטה בידי שחקנים שונים בארגון (לרוב בידי קברניטי הארגון) ואת מגבלותיה של שליטה זו.

■ **ד"ר מירה יונגמן, המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות (מענק לקידום מחקר פעיל): השפעת התמורות בחיי נשים יהודיות אמריקניות על ארגוני הנשים המובילים בארצות הברית, 1980-2000**
ארגונים וולונטריים הם הבסיס לקיומה של הקהילה היהודית בארצות הברית. אלפי הארגונים, גדולים כקטנים, המתקיימים בהם, הם הכלי והאמצעי למכלול הדרכים שבאמצעותן נותנים יהודי אמריקה ביטוי ליהדותם. כמעט מאז ראשית קיומה של הקהילה היהודית האמריקנית כקהילה משמעותית היה לנשים תפקיד מכריע במכלול ארגוני זה ובקיום החיים היהודיים בארצות הברית בכלל. המחקר עוסק בשני ארגוני הנשים היהודיות הגדולים ביותר בארצות הברית. השאלה המחקרית הבסיסית היא, אם השתנו הארגונים האלה כתוצאה מן התמורות המפליגות בחייהן של הנשים היהודיות בארצות הברית מאז שנות השבעים, ובעיקר בשנות השמונים והתשעים של המאה ה-20. בבירור התשובה תסייענה שאלות המשנה: האם שינוי הארגונים האלה את מטרותיהם, את יעדיהם הבסיסיים ואת האידיאולוגיה שלהם בכלל? האם השתנה ההרכב החברתי שלהם? כיצד ניסו להתמודד עם המצב החדש? ועד כמה הטמיעו, אם בכלל, חשיבה פמיניסטית ותמורות אחרות שחוללה התנועה הפמיניסטית בחשיבה ובזהות של נשים יהודיות אמריקניות?

פעילות רשות המחקר בשנת תשס"ה

רשות המחקר משתתפת בכינוסים מקצועיים העוסקים במדיניות מחקר בישראל ובעולם. נציגיה שותפים קבועים למפגשי העדכון והמידע עם נציגי האיחוד האירופי בארץ ובאירופה. נוסף על כך, עוסקת הרשות במיפוי ובלכידה של ידע רב המצוי בידי החוקרים הוותיקים באו"פ בנוגע לתהליכי הגשה לקרנות חיצוניות ולקשרים עם מממנים חיצוניים שונים, וזאת – כדי לסייע בידי חוקרים צעירים.

סמינר רשות המחקר: רשות המחקר קיימה לראשונה בתשס"ה סמינר רבעוני העוסק בסוגיות שונות הנוגעות למדיניות מחקר באופן כללי ולמדיניות מחקר באוניברסיטה הפתוחה. סמינר זה נועד לעודד את הפעילות המחקרית ולתת בידי כל העוסקים במחקר באו"פ את המידע הרלוונטי לגבי האפשרויות לקבלת תמיכה במחקר ממקורות בארץ ובעולם.

סדנאות ומפגשים: רשות המחקר מקיימת מפגשים וסדנאות יישומיות המיועדות לאוכלוסיות חוקרים מתחומים שונים. מפגש אחד השנה יועד לחוקרים בתחומי טכנולוגיות המידע המעוניינים להגיש הצעות לאיחוד האירופי ושני מפגשים נוספים הוקדשו להיכרות מפורטת של תהליכי ההגשה לקרן הלאומית למדע. נוסף על אלה מקיימת הרשות מפגשי הסבר ועדכון במחלקות האקדמיות, כדי להבהיר את מערך התמיכה התקציבית והמידעית שהרשות מספקת לחוקרים בתחומים השונים.

<http://www.openu.ac.il/research>

מרכז המחקר לשילוב טכנולוגיות למידה בהוראה ע"ש צ"יס

מרכז המחקר הראשון שהוקם באו"פ פועל לעידוד מחקרים של חברי סגל האוניברסיטה, במטרה לשפר את שילובן של טכנולוגיות הלמידה בהוראת הקורסים. שותפים לו יותר משלושים אנשי סגל ממחלקות שונות באו"פ. המרכז תומך במחקרים שמבצעים חבריו ומעניק מלגות לסטודנטים מצטיינים לתארים גבוהים. הוא מקיים פעילות אקדמית שוטפת במתכונת של ימי עיון, סדנאות וסמינריונים מחקריים. מרכז צ"יס פועל תוך שיתוף פעולה הדוק עם שה"ם מו"פ.

http://www.openu.ac.il/research_center

מחקרי מרכז צ"ייס

- כמה מחקרים של חברי המרכז הושלמו השנה:
- בחינת התנהגות דיאלוגית של סטודנטים באוניברסיטה הפתוחה
- הדדיות ברשתות לומדות
- תגובתיות ברשתות למידה: ניתוח כמותי
- מחקרים על אתגרים בלמידה מקוונת שיתופית (דילמות החלטה בלמידה מקוונת שיתופית; ניתוח תרחיש של למידה מקוונת שיתופית)
- הוראת אנגלית בסביבת מתקשבת: צמצום פערים בין מורים לתלמידים
- היענות לצרכים של קוראי אנגלית כשפה זרה ברמה נמוכה בקורסים מקוונים
- טרנזיטיביות ברשתות למידה

המרכז לחקר ארץ-ישראל ויישובה

באביב נחנך רשמית המרכז לחקר ארץ-ישראל ויישובה, ששותפים בו האוניברסיטה הפתוחה ויד יצחק בן-צבי ועל פעילותו מופקדת ועדה אקדמית. המרכז נועד ליזום ולעודד פעילויות מחקר והוראה מגוונות בתולדות ארץ-ישראל בתחומי הידע השונים: פיתוח של קורסים על ארץ-ישראל; ייזום תוכניות לימודים על ארץ-ישראל, ואישורן על-ידי מוסדות האוניברסיטה והמועצה להשכלה גבוהה; ייזום מחקרים של חברי סגל ומתן סיוע לביצועם בדרך של מתן מענקי מחקר ומלגות; מתן מלגות לעידוד סטודנטים של האו"פ לכתבת עבודות סמינריוניות בנושאים הקשורים לארץ-ישראל; הענקת פרסים לסטודנטים של האו"פ על עבודות סמינריוניות מצטיינות; קיום סמינרים של חוקרי ארץ-ישראל מן הארץ ומן העולם, בתחומי הידע השונים; עריכת ימי עיון לקהל הרחב בנושאים הקשורים לחקר ארץ-ישראל; הוצאת ספרים בנושאים הקשורים לחקר ארץ-ישראל ויישובה. פעילויות המרכז מותנות בתרומות שיוקצו לכך.

מרכז לסיוע ולחקר לקויי למידה

בשנים האחרונות ניכרת עלייה משמעותית במספר הסטודנטים לקויי הלמידה. מרביתם מתמודדים עם קשיים בתחום המיומנויות האקדמיות, כדוגמת קריאה איטית, שגיאות כתיב, קשיים בהבעה בכתב, באנגלית, בחשיבה כמותית, בזיכרון ובארגון זמן וכן בעיות קשב וריכוז. נוסף על כך, סטודנטים לקויי למידה מתקשים לעתים במיומנויות חברתיות. כל אלה עלולים לפגוע בלמידה יעילה ולשבש את הצלחתם בלימודים.

מרכזים לסיוע ולמחקר המתמקדים בסטודנטים עם לקות למידה ומשלבים טכנולוגיה מתקדמת, פועלים במרבית האוניברסיטאות המובילות בארצות הברית. הם מאגדים בקרבם יחידות אשר כל אחת מהן מתמקדת בהיבט אחר של הלקות, כדוגמת יחידה המתמקדת בטכנולוגיה מסייעת, מעבדות מחקר, יחידה המסייעת באיתור ובאבחון של לקויי למידה, מערך סיוע וטיפול אישי וקבוצתי המעניק גם שירותי תמיכה, יחידה התומכת בפיתוח ובהטמעה של תוכניות חינוכיות ללקויי למידה. במרכזים אלה משתפים פעולה אנשי הסגל האקדמי באוניברסיטה עם חוקרים מחוץ לה.

אנו רואים חשיבות רבה בהקמת מרכז דומה ללקויי למידה באוניברסיטה הפתוחה בישראל. המרכז המתוכנן שואף לקדם ולפתח את חקר לקות הלמידה, לתרום להצלחת סטודנטים לקויי למידה בלימודים בעזרת שימוש בטכנולוגיה מסייעת, ולאפשר הן לסטודנטים לקויי הלמידה הלומדים באו"פ והן לסטודנטים אחרים המתקשים בלמידה לסיים בהצלחה את לימודיהם. במרכז המוצע יורחבו יחידות הקיימות כיום באוניברסיטה הפתוחה, כדוגמת מערך הייעוץ והיחידה להשתלמות עובדי הוראה, והן יעניקו שירותים לסטודנטים, לאנשי מקצוע ולקהל הרחב.

הצעה להקמת מרכז מחקר הוגשה לרשויות האוניברסיטה, ואנו מחפשים מקורות מימון.

פרסים ומחוות

- **פרופ' שרה גורירחזנבליט** נבחרה עלידי מוסד פולברייט להיות אחת משלושים חוקרים מכל רחבי העולם, שייקחו חלק בתוכנית פולברייט לחוקרי המאה החדשה (Fulbright New Century Scholars), המוקדשת השנה לנושא "השכלה גבוהה במאה ה־21: אתגרים גלובליים ופתרונות לאומיים". נושא מחקרה של פרופ' גורי־חזנבליט הוא: "השפעת הטכנולוגיות הדיגיטליות על מערכות השכלה גבוהה".
- כנס יובל ה־20 של כתב העת *CAR (Contemporary Accounting Research)* מוקדש השנה לכבודו של **פרופ' חיים פלק**, על תרומתו הרבה להקמת כתב העת. זהו כתב העת של האגודה הקנדית האקדמית לחשבונאות ופרופ' פלק היה עורך מייסד שלו. *CAR* מדורג שנים רבות כאחד מכתבי העת המובילים בעולם בתחום זה. בשנת 1989, עם סיום תקופת כהונתו של פרופ' פלק כעורך, הכריזה אגודת המרצים לחשבונאות בקנדה על פרס שנתי המוענק לחוקר שהרים תרומה משמעותית לתחום החשבונאות והפרס נקרא על שמו של חיים פלק ומוענק פעם בשנה בכנס האגודה.
- העיתון *Library Instruction Round Table News* בחר השנה במאמר של **פרופ' יורם עשת** על אוריינות דיגיטלית כאחד מבין עשרים המאמרים המובילים בשנת 2004 [Eshet, Y. (2004). Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 13 (1), 93-106.]. העיתון מתמקד באוריינות ובספרנות, והוא מדרג מדי שנה את המאמרים החשובים בעולם בתחומו.
- **פרופ' יחיעם ויץ** קיבל שני פרסים:
 - פרס יצחק בן־צבי עבור הספר **ממחנת לוחמת למפלגה פוליטית – הקמתה של תנועת החרות, 1947-** 1949, המרכז למורשת בן־גוריון, שדה־בוקר 2002.
 - פרס ראש הממשלה על־שם מנחם בגין עבור כתב היד לספר "הצעד הראשון לכס השלטון – תנועת החרות, 1949-1955".
- **ד"ר חיים סעדון** קיבל את פרס נשיא המדינה לזכרו של הנשיא יצחק בן־צבי, על סדרת הספרים בעריכתו, **קהילות ישראל במזרח בתשע־עשרה והעשרים** (הוצאת משרד החינוך, מינהל חברה ונוער). הסדרה נועדה להביא לציבור הרחב תיאור מקיף ושיטתי של התהליכים ההיסטוריים, החברתיים והתרבותיים שעברו על הקהילות היהודיות במזרח במאתיים השנים האחרונות. עד כה ראו אור ארבעה כרכים (על היהדות בתימן, בעירק, בתוניסיה ובמרוקו) מתוך החמישה־עשר המתוכננים.

ההיסטוריה הגרמנית "יהודית שירשני"
פרסום גרמני בחיפוס היסטוריה עולמית

במרכז: חיי ויץ

הוצאת מוסד פולברייט
מוסד פולברייט נוסד ב־1950, למעשה לפני הקמת מדינת ישראל
ב־1948. מוסד פולברייט הוא מוסד בינלאומי לחקר וחינוך.